

"כל המגדל יתום בתוך ביתו - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו"

ל"א חכ"א צ"ב (ס"א ע"ג)

נסתפקתי אדם הנוצר על ידי ספר יצירה כאותה שאמרו בסנהדרין רבא ברא גברא, וכן העידו על זקני הגאון מוהר"ר אליהו אב"ד דק"ק חעלם, מי מצטרף לעשרה לדברים הצריכין עשרה כגון קדיש וקדושה, מי אמרין כיון דכתיב ונתקדשתי בתוך בני ישראל לא מיצטרף או דילמא כיון דקיי"ל בסנהדרין המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו מדכתיב חמשת בני מיכל כו' וכי מיכל ילדה והלא מיכל ילדה אלא מירב ילדה ומיכל גדלה כו', ה"נ כיון שמעשה ידיהם של צדיקים הוא הוה ליה בכלל בני ישראל שמעשה ידיהם של צדיקים הן הן תולדותם.

ונראה לי דכיון דאשכחן לרבי זירא דאמר מן חברייא את תוב לעפרך הרי שהרגו, ואי סלקא דעתך שיש בו תועלת לצרפו לעשרה לכל דבר שבקדושה לא היה רבי זירא מעבירו מן העולם דאף שאין בו איסור שפיכת דמים דהכי דייק קרא (אף שיש בו דרשות אחרות) שופך דם האדם באדם דמו ישפך, דוקא אדם הנוצר תוך אדם דהיינו עובר הנוצר במעי אמו הוא דחייב עליה משום שפיכת דמים יצא ההוא גברא דברא רבא שלא נעשה במעי אשה, מכל מקום כיון שיש בו תועלת לא היה לו להעבירו מן העולם אלא ודאי שאינו מצטרף לעשרה לכל דבר שבקדושה כך נ"ל.

חכ"א ש"מ (א"ב הע"ז ס"א א ס"א א)

והנה נסתפקתי דמי שגידל יתום ויתומה בתוך ביתו אם נחשב זה קיום פרו ורבו כיון דאמרו חז"ל כל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו א"כ י"י לומר דהוי נמי כאלו קיים פרו ורבו או עכ"פ אינו דומה לולד ממנו ולא קיים בזה פרו ורבו ולכאורה נראה לזה תלוי בפלוגתא הדרישה עם הט"ז ביו"ד (סימן רמ"ז) דלעת הדרישה לכל מקום דנאמר כאלו אין המוקש שזה אל מי שמקיש לו והט"ז חולק דהוא שזה ממנו ולכך ה"נ להדרישה כיון דאינו שזה ממנו ולכך נהי דאמרין דהוי כאלו ילדו מ"מ אינו לידה ממנו ואינו יולד אלא שזה ממנו אז יולד זה ידי פרו ורבו מיהו אף להדרישה מ"מ הוי רק אם לא הוליד כלל אלא אם הוליד ומתו וגידל יתום ויתומה ודאי קיים פרו ורבו דממ"נ אם צענין לידה הרי הוליד ממנו ואף ללא גלם הרי הגדיל יתום ויתומה ונהי דלא הוליד עכ"פ גידל ויולד ממ"נ כן נראה לי נכון לדינא ודו"ק:

למה התבלבלו איצטגניני פרעה

"ויצו פרעה לכל עמו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון"

"לכל עמו – אף עליהם גזר. יום שנולד בו משה אמרו לו איצטגניני: היום נולד מושיען, ואין אנו יודעין אם ממצרים אם מישראל, ורואין אנו שסופו ללקות במים, לפיכך גזר אותו היום אף על המצרים" (רש"י)

מנין נבעה טעותם זו של איצטגניני פרעה, לחשוב שמושיען של ישראל יבוא דוקא ממצרים?

הגאון אבי אליהו ראם, ראב"ד ירושלים, הצביע על דברי הגמרא (סנהדרין יט): האומרת: "כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו", ושם בגמרא הביא רבי יוחנן הוכחה לכך מן הפסוק "ואשתו היהודית ילדה את ירד אביגדור וגו' אלה בני בתיה בת פרעה וכו' – וכי בתיה ילדה, והלא יוכבד ילדה? אלא יוכבד ילדה ובתיה גידלה, לפיכך נקרא על שמה". הרי לנו, שמשם נחשב כבנה של בתיה, משום שהיא גידלה אותו. כך משמע גם להלן בפרשה, בפסוק (ב, י) "ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן".

ועל כך, מכיוון שמשם נקרא גם בן יוכבד וגם בן בתיה, שהיתה מצרית, מכאן בא התבלבל לאיצטגניני פרעה שלא ידעו לקבוע בבירור האם מושיען של ישראל יבוא מישראל או ממצרים, כי כך באמת היה – שהתייחס אחר שניהם...

ספר הזכרון "אדרת אליהו" – עמוד פב

(כמוצא שלל רב, שמות א/כט)

ר"ע (ש"ס א"ב ע"ב ד"ה והאכ"א כ"א)

ונראה צעניי לעל שם שרצה בר נחמני גידל אצ"י צביתו ולמזו תורה שהיה יתום השיאו את שם אצ"י נחמני רבה סתם הוא רבה בר נחמני:

ג"ליון ה"ס (ש"ס א"ב ע"ב)

רש"י ד"ה והילכתא כנחמני כו' לעל שם שרצה. ובערוך ערך אצ"י כתב בשם הגאונים דנחמני שמו והיה בר אחוה דרבה בר נחמני ותלמידיה וכיון דהוה שמה נחמני כשם אצ"י דרבה בר נחמני לא הוה קרי ליה בכל שעה נחמני (עיי' ברמב"ם פרק ו מהל' ממרים) והי' קורא ליה אצ"י בלשון ארמית כאלם שקורא אצ"י וסליק ליה אצ"י:

ע"א רמ"א (סימן ק"א)

למימר חייב בכבוד אביו ולא בכבוד אבי אביו, והוא מבואר נגלה שלא כדברי מהר"ק.

כ"ש דכמר אשר הנ"ל גדל היתום תוך ביתו, ואמרו במסכת סנהדרין פרק כהן גדול: כל המגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו, ולמדו שם מפסוקים הרבה. וכ"ש שהביאו לחיי עוה"ב ששכר לו רבי ללמדו, ואמרו דכבוד רבו הוא קודם לכבוד אביו, שזה מביאו לחיי עוה"ב וזה מביאו לחעה"ב. כ"ש בכמר אשר דכולהו איתנהו ביה, שבן בתו יאמר עליו קדיש כשאר אבלים. ובלבד שתתמצא בתו לזה ולא תקפיד שבנה יגיד קדיש בחייה, כי יותר חייב בכבוד אביו ואמו מבכבוד אבי אביו. ומ"מ משום שאמרו פ"ק דסנהדרין דמצוה לבצוע, גם שלא יהא נראה זה כדבר חדש אניח הדבר על פשרת מהר"ק, שבן הבן יאמר פעם אחת והמגיד על אביו ואמו יאמר ב' פעמים. כן יהיה לזה, הבן בתו יאמר הוא פעם אחת ויהא לו חלק אחד בקדיש והאבל על אביו ואמו ב' חלקים ויאמר ב"פ. ובוזה לא יהיה דבר חדש, כי היה בימים הראשונים אשר לפנינו כמבואר בדברי מהר"ק, וחיים ושלוש לכל ישראל. נאום משה איסרלש מקראקא.

נתבקשתי מהזקן מוכה אלהים ומעונה הניכר בשערים כמר אשר הנקרא אנשיל טייזינגר, לחוות לו דעתי אם אפשר שבן בתו יוכל לומר לו קדיש אחרי מותו, מאחר שהוא גדלו בביתו והשכיר לו רבי והביאו לחיי עוה"ב. ואמרתי לו כן, וביקש ממני להורות לו בכתב כדי שיהיה לבן בתו לראיה בכל מקום אשר ילך.

והנה באתי למלאות רצונו, והנה גלוי ומפורסם בתשובת מהר"ק שכתב כן בהדיא שיוכל לומר קדיש במקומו. ואף במקום שאר אבלים המגידיים על אביהם ועל אמם יש לו חלק, ואין הולכים בזה אחר המנהג כדאיתא התם בתשובותיו. ואני באתי להוסיף על דבריו, כי מהר"ק כתב שם שלא מצינו שבן הבן חייב בכבוד אבי אביו ולכן הרחיק קצת בתחילה שבן הבן כאחר יחשב. ולא כן הוא עמדי, דהרי אמרו במדרש: ויזבח יעקב זבחים לאלהי אביו יצחק ולא לאלהי אבי אביו, שחייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד אבי אביו, וכן כתב רש"י פרשת ויגש. ומדקאמר יותר מבכבוד אבי אביו משמע דחייב בכבודו, דבלאו הכי לא שייך למימר יותר והוי להו

מנהג "מאורות הצ"ח ה'ת"א"

גם המלמד את בן חברו תורה, אומרת סוגייתנו, הרי הוא כמי שילדו. ה"נודע ביהודה" (כפי שמביא בנו בספר דרושיו "אהבת ציון" פרש ט"ו) מבאר את דברי בן עזאי שלא נשא אשה באמרו (יבמות סג/ב) "נפשי חשקה בתורה", כי לא התכוון לומר שהוא מעדיף את קיום מצוות תלמוד תורה על פני קיום מצוות פריה ורביה, אלא כוונתו היתה שעל ידי שילמד אחרים תורה ייחשב לו הדבר כאילו ילדו וממילא יקיים את שתי המצוות יחדיו.

עצה לחשוכי בנים: הגר"י קנייבסקי זצ"ל ("יחיי עולם" פי ל"א) מביא, כי ה"חפץ חיים" ("שם עולם" פי ט"ו) האריך לבאר, שבדברים אלו יש עצה לחשוכי בנים. וכתב, שמי שלא זכה לבנים, ייטיב לעשות אם יממן את לימודו של ילד עד שיגדל לתלמיד חכם, ועל ידי כך ייחשב לו בבית דין של מעלה כאילו הניח בן ממש".